

151

Kostuumliefhebbers: snel naar Amsterdam

Het is een mooie naam voor een schitterende tentoonstelling: 'Rijk gekleed'. Museum Willet-Holthuysen, ook zonder extra's al een bezoek aan de hoofdstad waard, biedt onderdak aan zo'n vijftig topstukken uit de kostuumcollectie van historisch Amsterdam. Voor liefhebbers van mode en de oude tijd een absolute buitenkans.

Rijk gekleed, net wat u zegt

Echt makkelijk moeten ze het niet hebben gehad, de dames uit de rijke milieus van de achttiende-eeuwse grote stad. Vielen ze niet al flauw bij het aansnoeren van hun zelden gewassen keurslijf met rieten baleinen, ze zullen er in ieder geval zeker een octaaf hoger van zijn gaan piepen. Om dan nog te moeten converseren, te musiceren en deftig te dansen! Het Franse en Engelse hof dicteerde de mode en die bepaalde dat een smalle taille en brede heupen tot het toppunt van schoonheid behoorden. Om dit laatste te bereiken werden constructies van wilgentenen op de heupen gedragen, de zogenaamde paniers. Daaroverheen kwam de japon, vaak rijk beschilderd, geplooid en versierd, van zijde, bevestigd op een onderrok van gaas. In 1733 beschrijft de schrijver Justus van Effen zijn ontzetting bij het zien van een dame die aldus uitgedost over het Haagse

Voorhout schrijdt. Haar rok, zo tekent hij op, was van een zo gruwelijke breedte, dat er een talrijk huisgezin gemakkelijk onder zou hebben kunnen schuilen. Anno 2005 hebben we andere associaties bij dit slagschip van ruisend textiel. Hoe moesten de dames zitten? Hoe gingen ze naar het toilet? Zo vraagt ook een van de bezoekers die in het gastenboek zijn impressies noteert, zich niet geheel ten onrechte af.

Struisvogelveren
Dat er weinig informatie wordt gegeven over het dagelijks leven van de mensen in de kostuums mag

je een klein gemis noemen in de tentoonstelling 'Rijk gekleed', die nog tot 23 januari 2006 is te zien. Toch is dit een begrijpelijke keuze van conservator Annemarie den Dekker in haar rol van samensteller.

Museum Willet-Holthuysen is onderdeel van het Amsterdams

Historisch Museum, dat al een schat aan beelden en informatie huisvest over Amsterdam en de Amsterdammers uit vorige eeuwen. Den Dekker concentreerde zich op de geschiedenis van de kostuums zelf. Zij heeft dit duidelijk gedaan met liefde, geduld en veel verstand van zaken. Een betere omgeving voor de tentoonstelling had zij zich daarbij niet kunnen wensen. Willet-Holthuysen is gevestigd in een van de luisterrijke zeventiende-eeuwse panden aan de Herengracht, vlakbij de Amstel. De laatste bewoner ervan, mevrouw Willet-Holthuysen, liet bij haar dood in 1895 het grachtenhuis na aan de stad, op voorwaarde dat het de familienaam als museum hoog zou houden.

Bezoekers betreden het pand via het souterrain, waar de keuken en bijkeuken een beeld geven van de dagelijkse werkzaamheden van het dienend personeel. De inrichting van welker moet grotendeels intact gebleven zijn: van de witjes aan de muur tot het enorme kookgerei onder de vorstelijke schouw. Hier werd bekookstofd en bereid wat de bloem der natie boven van zilveren vorken in de keel liet glijden.

In deze keuken vinden we ook het kostuum van het dienstmeisje. Werkende vrouwen, zo valt te lezen in het prachtig uitgevoerde boek van Annemarie den Dekker bij de tentoonstelling, hebben zich nooit zo extreem strak ingeregeng. Zij droegen een rijglijfje van zacht materiaal dat makkelijk meegaf. Over een eenvoudige donkere jurk kwam het kenmerkende schort van wit katoen. Reken maar dat dit, zoals precies de bedoeling was, afstak tegen de kostbare stoffen waarin mevrouw zich hulde. Een opvallend voorbeeld van deze textiele weelde vinden we in de balzaal op de

bel-etage: een gele baljapon van fluweel, bij de hals afgezet met struisvogelveren. Een werkelijk immense kroonluchter zet de jurk toepasselijk in het licht waarin de draagster ongetwijfeld graag baadde.

Wespentaille

De fluwelen japon behoorde aan Marie van Someren Brand-Zoethout, die leefde van 1866 tot 1897 en echtgenote was van de eerste conservator van het Stedelijk Museum. Reeds op 31-jarige leeftijd overleed de vrouw. Kinderloos, voegt de informatie er veelzeggend aan toe. Je vraagt je af of de baljurk er misschien mee te maken heeft gehad. Het lijfje werd ingeregeng met een vetersluiting aan de achter-

kant. De tailleomtrek is slechts 54 centimeter! Dames, laat u niets wijs maken. Dit mag een wespentaille heten en als bijzonder sierlijk worden gezien, het was gewoon mishandeling! Dan hadden de heren van stand het letterlijk een stuk ruimer. Voorbeelden van hun kostuums, overigens veruit in de minderheid, vinden we in de statige blauwe kamer, waar je ook bijna de geur nog ruikt van dure tabak en gesprekken lijken na te

klinken over de rentestand en het nieuwste rijtuig van de burens.

'Rijk gekleed' toont een overzicht van kleding gedragen door welgestelde stedelingen in de periode van 1750 tot 1914. Je ziet er tal van ontwikkelingen in terug. Zo was vóór de Franse Revolutie, begonnen in 1789, het standenverschil nog duidelijk zichtbaar in de garderobes van adel, burgerij en volk. Daarna verviel met de standenmaatschappij ook de overdadige versiering die tekende voor het onderscheid. Wat volgde, was de strenge lijn van de Empire-periode, geïnspireerd op de Klassieke Oudheid. In een van de getoonde

Empire-mannenpakken stel je je met gemak Napoleon voor, denkend desnoods aan Waterloo. Het is een strak gesneden, sober kostuum van zijde en linnen. De jas heeft een dubbele rij knopen aan de voorkant en is van achteren even lang als de kniebroek. Deze kniebroek raakte pas na 1811 door de komst van de pantalon geleidelijk in onbruik.

Vrouwen dragen in deze tijd sluijk vallende japonnen met hoge taille, vaak wit, van dunne stoffen als mousseline en batist. Daaronder een hemd, een onderjurk en een smal, licht korsetje dat de buste omhoog duwt. Degenen die het aandurven, zo vertelt het boek, laten het korsetje achterwege.

Monoboezem

Erg veel vrouwelijke ijzervreters waren er in die tijd nog niet. Na de val van Napoleon werden de stoffen weer zwaarder. De taille zakte. Vanaf 1840 lag het accent in vrouwenkleding steeds meer op de rok, die almaar wijder werd.

Tegelijkertijd ontstond er een curieuze nieuwe gedachte. Het zou onzedelijk zijn als de buste van de vrouw tijdens het lopen zichtbaar bewoog. Het zou ook onbetamelijk zijn als zichtbaar was dat vrouwen twee borsten had. Wat deden de vrouwen dus? Ze vulden de ruimte tussen beide borsten met kusentjes op om een welvende boezem te creëren, die zij zedig verstopten achter een hooggesloten kraag. Monoboezem, werd de ludieke borstpartij genoemd, alsof het niet ging om ontkenning van de natuur, maar om het toppunt van technisch vernuft.

In 1865 kwam de crinoline, de hoepelrok, die zorgde voor extra moeite bij het voortbewegen en veelvuldig oorzaak was van ongelukken in en rond het huis. Weer later konden de dames, eventueel bovenop de crinoline, gebruik maken van de tournure, een soort extra bilpartij, die de aandacht verplaatste naar de achterkant van de rok. Tot 1875 torsten de madames en mademoiselles daarbij steeds meer en steeds langere draperieën met zich mee. Niet voor niets hadden de stoerste vrouwen het tegen het einde van de eeuw wel gehad met de kooi waarin de mode hen gevangen hield. In 1899 werd in Nederland de Vereeniging voor Verbetering van Vrouwenkleding opgericht. Deze vereniging, met verschillende landelijke afdelingen, pleitte voor hygiënische, draagbare kleding. Korsetten, crinolines en andere lasten voor het lichaam werden resoluut in de ban gedaan. Hiermee deed de reformdracht haar intrede in de goeie klasse.

Het moet gezegd: de lange, rechte jurken zonder gemarkeerde taille, met als enige versiering een vastgenaaide bolero langs de randen van de mouw, zijn geen toonbeelden van zwing en zwier. Het minder verlichte deel der natie sprak bij dergelijke jurken dan ook spottend van een hobbezak. Toch moet het verzet vanuit de reformbeweging belangrijk hebben bijgedragen aan niet alleen de emancipatie van de vrouw, maar ook aan de ontwikkeling van een muzikaal klimaat. Vooral concertzangeressen droegen de reformjapon graag, omdat deze zo lekker luchtig was.

Internationale allure

Het grootste deel van de kledingcollectie waarover 'Rijk gekleed' beschikt is met de tijd door instellingen en particulieren aan het Amsterdams Historisch Museum geschonken, dat de schatten zorgvuldig in depots bewaart. De kostuums zijn kwetsbaar, sommige konden alleen na intensieve restauratie aan daglicht worden blootgesteld.

Indrukwekkend is de op film te volgen restauratie van een van de oudste stukken, een zogenaamde robe à la Française van rond 1755. De galajapon telt tachtig verschillende bloemsoorten, die handmatig op de zijde geschilderd zijn. Maar de verfstoffen hebben de zijde in de loop der tijd aangetast, zo erg, dat het weinig scheelde of de jurk was in stofdeeltjes uiteengevallen. Liefhebbers zullen de twee experts dan ook dankbaar zijn, die de unieke jurk daarvoor wist te behoeden. Zij deden dit met volharding en een bijna onwaarschijnlijke voorzichtigheid, zoals de film laat zien.

Behalve kostuums toont 'Rijk gekleed' ook schoenen, accessoires en modeprenten, die een indruk geven van het rijke leven langs de grachten. De oudste schoen is een satijnen exemplaar met geborduurde bloemen. Opvallend is dat er tot 1890 geen onderscheid bestond tot een linker- en een rechterschoen. Bij laarsjes was dit wél het geval, die werden op de leest gemaakt. Nog opvallender is echter de maat van het getoonde schoeisel. Zo klein! Zouden wij wel hebben willen leven in die tijd? Dit moeten ook de meiden van meidencentrum Silver

Scissors uit Amsterdam Oost zich hebben afgevraagd. De meisjes, allen pas rond veertien jaar, werden door het museum uitgenodigd een moderne vertaling te maken van de mode van toen. Zo leuk als dit idee was, zo sprekend is nu het resultaat. Een van de meiden gebruikte lood in haar werk om de loodzware last van de dames te verbeelden, een ander maakte een echte kooi. Het moderne accent voegt zich ongestoord in de grandeur van het oude grachtenhuis, die getuige de enthousiaste kreten in het gastenboek zelfs zeer jeugdigen blijkt te bekoren. Jammer dat deze vrouwelijke mode verdwenen is, verzucht een ongetwijfeld wat oudere bezoeker. Een vrijwilligster van het Fries Museum vat haar indrukken samen op een halve bladzijde vol lof, die ze treffend besluit met de woorden: Deze tentoonstelling heeft internationale allure.

De tentoonstelling: 'Rijk gekleed 1750-1914', 23/9/05 t/m 22/1/06, Museum Willet Holthuysen, Herengracht 605, Amsterdam. Maandag t/m vrijdag 10-17 uur. Zaterdag en zondag 11-17 uur.
www.willetholthuysen.nl

Het boek: 'Rijk gekleed. Van doopjurk tot baljapon', Annemarie den Dekker, Uitgeverij THOTH, Bussum, isbn 90 6868398, 96 pagina's, 90 illustraties, gebonden, € 14,90

Yvonne van Osch

